

Česlovas Kalenda

LIETUVĖ IŠ GEDIMINO GIMINĖS

Stanislavos Medekšaitės – Paškevičienės

BIOGRAFIJOS APYBRAIŽA

VILNIAUS UNIVERSITETO LEIDYKLA

LIETUVĖ IŠ GEDIMINO GIMINĖS

Stanislavos Medekšaitės- Paškevičienės

BIOGRAFIJOS APYBRAIŽA

Česlovas Kalenda

LIETUVĖ IŠ GEDIMINO GIMINĖS

Stanislavos Medekšaitės- Paškevičienės

BIOGRAFIJOS APYBRAIŽA

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2021

Recenzentai:

prof. dr. Albinas Plėšnys (Vilniaus universitetas)

dr. Rimantas Skeivys (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos

Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-07-0586-5 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0587-2 (skaitmeninis PDF)

© Česlovas Kalenda, 2021

© Vilniaus universitetas, 2021

Turinys

Įvadas / 9

Bajorų Medekšų giminė / 15

S. Medekšaitės-Paškevičienės gyvenimas / 27

S. Paškevičienės kultūrinė veikla / 34

Dėmesys Lietuvos istorijai / 40

S. Paškevičienės grožinė kūryba / 46

Vietoj pabaigos.

Iš prisiminimų apie S. Paškevičienės aplinką / 56

Šaltiniai ir literatūra / 67

Summary / 71

Asmenvardžių rodyklė / 73

Vietovardžių rodyklė / 77

Stanislava Medekšaitė-Paškevičienė 1894 m.
(*Eina garsas: nauji Maironio skaitymai*, straipsnių rinkinys.
Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014)

Įvadas

Stanislava Medekšaitė-Paškevičienė, rašytoja, publicistė, tautosakos rinkėja, knygnešių rėmėja, priklauso tai mūsų krašto kultūros veikėjų kartai, kuri XIX a. paskutiniaisiais ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais klojo pamatus pilietiniam ir nacionaliniam lietuvių tautos susipratimui ir prisidėjo prie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir įtvirtinimo. Pati S. Paškevičienė pavadino save „paskutinąja aušrininke“. Apibūdinimą galima suprasti kaip pabrėžimą tiesioginės aplinkybės, kad pagrindiniai pirmojo lietuvių visuomeninio gyvenimo, politikos ir literatūros žurnalo *Aušra*, taip pat kito panašaus leidinio *Varpas*, leidėjai, autoriai ir rėmėjai bei didieji tautos ugdytojai, tokie kaip Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Maironis, Mečislovas Davainis-Silvestraitis ir kiti, iš gyvenimo pasitraukė truputį anksčiau negu ji. Kita vertus, šis simbolinis vardas taip pat pažymi minėtos moters, užaugusios lenkų kultūros įtakoje, nesavanaudišką pasišventimą veikti lietuvių tautos sąmonėjimo labui. Negana to, istorikė Anelė Butkuvienė-Šidiškytė teigia, kad Paškevičienė yra ir „paskutinė bajoriškosios generacijos, laikiusios Lietuvą savo Tėvyne, atstovė. Tai viena iš nedaugelio savo luomo brolių ir seserų, pasirinkusių lietuviybę ir visą gyvenimą likusi ištikima savo pasirinkimui“ (*Butkuvienė 2008 / 1: 50*). Pacituota ištrauka skamba labai aktuali šiandien, kada neretas lietuvis palieka gimtąjį kraštą, o gy-

vendami svetur ir tėvai, ir ypač jų vaikai dažnai praranda prigimtinę tapatybę. S. Paškevičienės meilės savo gimtajam kraštui pavyzdys žavi, skatina atsidavusiai veikti dabartyje ir mąstyti apie ateitį, kad išsaugotume savo kalbą, tautą ir žemę. Kaip tik minėtos aplinkybės įkvėpė mane rašyti apie šitą mūsų krašto kultūros veikėją ir patriotę.

Be to, yra ir kitų motyvų kalbėti apie šią asmenybę. S. Paškevičienė pagal kilmę ir gyvenimą yra mano žemietė. Mano tėviškė – Medekšų kaimas – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais vadinosi kitaip ir priklausė Paliesio dvarui, kurį valdė ši veikli moteris. Kaip tik jos iniciatyva ankstesnis kaimo pavadinimas buvo pakeistas į Medekšų vardą. Pokario metais čia gyveno rašytojos duktė Juzeфа Paškevičiūtė-Červinskienė. Ji buvo mūsų šeimos artimiausia kaimynė. Dažnai tekdavo jai padėti ar ją globoti. Taip pat teko būti liudininku, kaip buvo sunaikinta rašytojos S. Paškevičienės biblioteka, nugriauti trobesiai, pertvarkyta gamtinė aplinka. Be to, dabar Lietuvoje sparčiai nyksta kaimai, nes neliuka juose gyventojų. Negi toks pat likimas gali ištikti ir Medekšus?! Juk šis kaimo vardas yra tarsi rašytojos paliktas mums priesakas pažinti ir gerbti savo krašto, jo konkrečių vietų istoriją ir jose gyvenusių žmonių atminimą.

Apie S. Paškevičienę, jos gyvenimą ir veiklą yra rašiusi jau minėta istorikė dr. A. Butkuvienė-Šidiškytė savo darbuose, skirtuose įžymiųjų Lietuvos moterų veiklai ir kūrybai nušviesti. Lenkų istorikė Teresa Mackevič parengė knygą *Medekšų giminės istorija* (anglų ir lietuvių kalba) (žr. Mackevič 2004). Joje gausu duomenų apie rašytojos protėvius, jų veiklą ir istorinius nuopelnus Lietuvai. Istorikė Tamara Bairašauskaitė paskelbė studiją apie S. Paškevičienės brolių Antaną Medekšą – vieną žymiausių naujausių laikų savo giminės atstovų, 1863 metų sukilimo dalyvį, monografijos apie sukilėlių būrius Žemaitijoje autorių, taip pat parašiusį mokslinių darbų apie ekonominius ir socialinius žė-

mės ūkio raidos klausimus Lietuvoje po baudžios panaikinimo. A. Medekša taip pat bandė savo jėgas beletristikoje ir parašė apysaką *Raudonkrūtinis*. Kūrinyje aprašomi liaudies padavimais paremti sudėtingi dvarininkų ir valstiečių santykiai, vaizduojama nuo rekrūtų pabėgusių baudžiauninkų būrio, vadovaujamo lyderio, panašaus į Tadaž Blindą, veikla (žr. *Bairišauskaitė 2016*). T. Bairišauskaitės studijoje yra nemaža biografinių faktų ir įžvalgų, leidžiančių adekviau suprasti ir S. Paškevičienės gyvenimą bei to meto aplinką. Apie S. Paškevičienę yra straipsnių enciklopedijose, apie ją rašė Juozas Tumas-Vaižgantas, kritikas Adomas Jakštas, literatūrologė Viktorija Daujotytė, produktyvus kraštotyrininkas, bibliotekininkas, rašytojos žemietis Jonas Brigys ir kiti.

Reikėtų paminėti dar vieną publikaciją, kuri netiesiogiai siejama su S. Medekšaitė-Paškevičiene ir jos protėviais. Pedagogas, kraštotyrininkas, rašytojas, visuomenės veikėjas Eugenijus Urbonas (1935–2019) parašė istorinį romaną *Medekša*. Autorius pažymi, kad rašyti šį veikalą pradėjo dar okupaciniu laikotarpiu, o prieš tai ilgus metus vartęs metraščius, mąstęs, siekdamas „plačiau pažvelgti į Vytauto laikų Žemaitiją ir visą Lietuvą“ (*Urbonas 2015, 80*). Žinoma, minėtame kūrinyje Medekša – literatūrinis personažas. Kita vertus, romano autorius gimė ir mokėsi tose vietose (Girkalnis, Ariogala, Verėduva ir kt.), kuriose kadaise driekėsi žemaičių bajorų Medekšų tėvoninių dvarų valdos ir ten vyksta kūrinyje vaizduojami įvykiai. Toji aplinkybė leidžia manyti, kad romano pagrindinio veikėjo vardą autoriui galėjo pasufleruoti atmintin įstrigusi minėtų bajorų giminės pavardė. Ankstyvaisiais viduramžiais lietuviai pavardžių dar neturėjo. Lietuvai priėmus krikščionybę, žmonės buvo krikštijami dažniausiai krikščioniškais vardais, o pavardės buvo sudaromos iš įvairių vardų, taip pat pagonišku, ar kitų gamtos objektų pavadinimų. Taigi neatmestina versija, kad kaip tik pagoniškas vardas Medekša ir tapo S. Medekšaitės-Paškevičienės protėvių pavarde.

Česlovas Kalenda. Lietuvė iš Gedimino giminės. Stanislavos Medekšaitės-Paškevičienės biografijos apybraiža. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021. – 80 p.

ISBN 978-609-07-0586-5 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0587-2 (skaitmeninis PDF)

Knygoje atskleidžiamas vienos garsiausių lietuvių tautinio atgimimo atstovių Stanislavos Medekšaitės-Paškevičienės vaidmuo kovoje dėl lietuvių tautinio susipratimo ir kultūrinio identiteto. S. Medekšaitė-Paškevičienė – senos ir garbingos žemaičių bajorų giminės atstovė. Ji priklauso paskutiniajai ryškiai giminės kartai. S. Medekšaitė-Paškevičienė demokratinėmis pažiūromis pranoko konservatyvias sulenkėjusio luomo tradicijas, puoselėjo lietuvišką savimonę, buvo aktyvi lietuvių tautinio sąjūdžio dalyvė.

Dailininkė *Jurga Tėvelienė*

Kalbos redaktorė *Danutė Petrauskienė*

Maketuotoja *Vida Vaidakavičienė*

Vilniaus universiteto leidykla

Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius

info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt

Knygos internete www.knygynas.vu.lt

Mokslo periodikos žurnalai www.zurnalai.vu.lt

Knygoje atskleidžiamas vienos garsiausių lietuvių tautinio atgimimo atstovių Stanislavos Medekšaitės-Paškevičienės vaidmuo kovoje dėl lietuvių tautinio susipratimo ir kultūrinio identiteto.

S. Medekšaitė-Paškevičienė – senos ir garbingos žemaičių bajorų giminės atstovė. Ji priklauso paskutiniajai ryškiai giminės kartai. S. Medekšaitė-Paškevičienė demokratinėmis pažiūromis pranoko konservatyvias sulenkėjusio luomo tradicijas, puoselėjo lietuvišką savimonę, buvo aktyvi lietuvių tautinio sąjūdžio dalyvė.